

FRITS ANDERSEN OG JAKOB LADEGAARD

Indledning

For 100 år siden solgte Danmark De Vestindiske Øer til USA. 25 millioner dollars skiftede hænder, og Dansk Vestindien blev til De Amerikanske Jomfruøer. Men øernes historie kunne vi ikke sælge. Danskerne havde uigenkaldeligt ændret øerne siden Sankt Thomas som den første kom på danske hænder i 1672. Flertallet af de beboere, der blev amerikanere ved salget i 1917, var efterkommere af de slavegjorte afrikanere, som blev sejlet over Atlanterhavet for at arbejde i danske sukkerplantager. Øernes natur, vejnet, bygninger, kultur, sociale forhold og sprog bærer præg af denne historie. På samme måde kan man i det nuværende Ghana, på det, der dengang hed Guldkysten, stadig se de danske forter, hvorfra tusindvis af slaver blev udskibet. Det er langt væk, men de er steder, hvor en stor del af Danmarks historie er blevet skabt. Sporene efter den historie er derude. Men selvom de er mindre synlige, findes de også herhjemme. I Rigsarkivet ligger hyldemetervis af den danske koloniadministrations dokumenter fra De Vestindiske Øer. Det Vestindiske Pakhus på Toldboden, hvor kolonivarerne blev læsset af skibene og opbevaret, og de talrige palæer, der blev opført for de rigdomme, som øernes sukkerproduktion skabte for plantageejere, aktionærer og den danske stat, ligger endnu i gaderne omkring Amalienborg. Og endelig findes der en arv fra kolonitiden, som er mindre håndgribelig, men ikke mindre virkelig. Den eksisterer i vores kollektive forestillinger, vores måder at tale og tænke om øerne og deres plads i Danmarks historie på. Og måske findes den også mindre bevidst i vores måder at tænke og tale om andre fænomener på: Fra portrættering af afrikanere på kaffedåser, slikposer og i børnebøger til den aktuelle politiske debat om

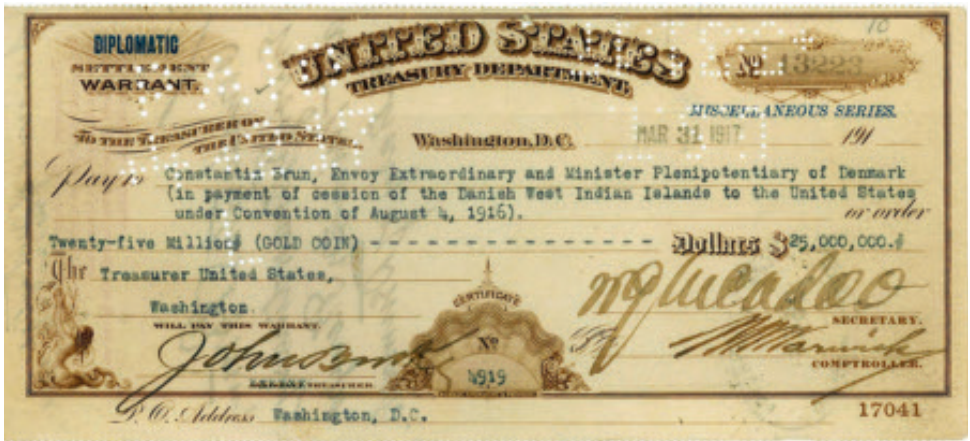
indvandrere og bådflygtninge på Middelhavet. En nation kan sælge en del af sit territorium, som Danmark gjorde i 1917, men den kan ikke undslippe sin historiske arv. Denne arv – materiel og forestillet, økonomisk, kulturel og politisk – er emnet for *Kampen om de danske slaver*.

Dette er ikke en historiebog, men en debatbog om den rolle, slaverihistorien spiller og burde spille i dag. Den er skrevet med en ambition om at levere et oplyst, kritisk og engagerende indspark i den offentlige debat om den danske slaverihistorie, der ofte er præget af fastgroede fortællinger med forudsigelige spørgsmål og svar. Bogens bidrag er skrevet fra forskellige vinkler. Hovedparten af forfatterne er forskere, der skriver om emnet fra hver deres faglige ståsted. Det gælder historikerne Gunvor Simonsen, Pernille Ipsen og Hermann von Hesse, idéhistorikeren Astrid Nonbo Andersen, antropologen Nathalia Bricchet, kunsthistorikeren Mathias Danbolt og litteraterne Frits Andersen, Hans Hauge, Jakob Ladegaard og Sine Jensen Smed. Disse bidragydere udpeger tendenser og analyserer problemstillinger i behandlingen af slaverihistorien i medier, litteratur, kunst og kultur. Men arven fra slaverihistorien handler ikke kun om ytringer i det offentlige rum og kollektive forestillinger. Det er også en personlig og moralsk udfordring for den enkelte. Derfor er det også vigtigt for os, at en anden del af bogens bidrag i højere grad giver plads til individuelle stemmer og erfaringer, der udspringer af et praktisk og personligt engagement i arven efter slaverihistorien. Det drejer sig om gymnasielærer Jeff Klintøs erfaringer med inddrage slavehandlen i historieundervisningen samt tre interviews med henholdsvis Jeannette Ehlers, der behandler kolonihistorien i sin kunstneriske praksis, Shelley Moorhead, der er stifter af græsrodsorganisationen African Caribbean Reparations and Resettlement Alliance på De Amerikanske Jomfruøer, samt tre efterkommere af danske slavehandlere; godsejer Joachim Castenschiold, historiker Ning de Coninck-Smith og arkitekt Ulla Lunn.

En debatbog med forskellige faglige og personlige udgangspunkter, skrivestile og stemmer. En bog med modstridende synspunkter, argumenter og fortolkninger. Som redaktører har vi ikke forsøgt at udligne disse forskelle, men har derimod fokuseret på at få de enkelte bidrag til at fremstå så klare og pointerede for læseren som muligt. Fælles for artiklerne er således ikke deres tilgange eller konklusioner, men derimod deres viden om og engagement i en levende og påtrængende del af vores historie. Bogen har nået sit mål, hvis den også formår at engagere sin læser og føre diskussionen om slaverihistorien videre i nye retninger – også efter 2017.

En velkendt og ukendt historie

Den danske slaverihistorie er på en gang velkendt og nærmest ukendt i den danske offentlighed. Der bliver undervist i historien i skolen. Det danske slavehandelsforbud fra 1792 er en del af Undervisningsministeriets såkaldte historiekanon. Historiske bøger, romaner, kunstværker og film om slaverihistorien omtales jævnligt i medierne, og politikere udtaler sig indimellem om, hvorvidt de tidligere kolonier bør have en officiel undskyldning. Alligevel er man undertiden vidne til forbløffende misforståelser og skødesløshed i omgangen med emnet. Eksempelvis i Kasper Elbjørn og David Gress' antologi *20 begivenheder der skabte Danmark* (2006), der med redaktørernes ord vil bidrage til, at danskerne kan "generhverve et minimum af historisk viden og overblik" (s. 7). I denne bog om de begivenheder, der skabte Danmark, skriver Bent Blüdnikov én sætning om slaverihistorien, nemlig "at Danmark i 1792 afskaffede slaveriet" (s. 159). Den sætning er endda forkert. Det var handlen med slaver, ikke slaveriet, der blev ophævet i 1792 – og det var først med virkning fra 1803. Slaveriet i de danske kolonier blev som bekendt først ophævet i 1848 efter et slaveoprør anført af General Buddhoe på Sankt Croix. Andre historiske fakta er også umiddelbart til-

Checken, der betalte øerne. (© Rigsarkivet)

gængelige og kan opregnes i kort form således: Sankt Thomas kom på danske hænder allerede i 1672, Sankt Jan og Sankt Croix fulgte i 1718 og 1733. I 1755 overtog den danske konge de tre øer, som fra da af og frem til salget 1917 var en dansk koloni. Øerne var overordentligt vigtige for dansk økonomi i 1700- og 1800-tallet. Sukkerproduktionen i Dansk Vestindien gjorde nogle danskere umådeligt rige og bidrog betragteligt til den offentlige økonomi. Sukkerplantagernes lukrative produktion afhang af slavegjorte afrikaneres tvangsarbejde. I omegnen af 110.000 afrikanere blev ifølge The Trans-Atlantic Slave Trade Database sejlet til De Vestindiske Øer fra Afrika. Et stort antal af disse passagerer – omkring 20.000 – døde undervejs på overfarten, fastlænkede side om side på rå planker i de trange, uhygiejniske lastrum. Dertil kommer de mange titusinder efterkommere, der blev født og døde som slaver under kummerlige forhold i kolonierne. De blev mishandlet fysisk og psykisk på plantagerne og havde ingen juridisk beskyttelse. De blev regnet for deres ejeres ejendom og kunne tildeles uhyrlige straffe for de mindste forseelser. Danmark var i den henseende hverken værre eller bedre end

de øvrige europæiske koloniherrer. Efter slaveriets ophør i 1848 blev de tidligere slaveejere tilkendt erstatning af den danske stat for deres 'tabte ejendom', mens mange af de forarmede tidligere slaver fortsatte med at arbejde i plantagerne under et regime, der ikke var stort anderledes end det foregående. De Vestindiske Øer og deres befolkning, der uden at blive spurgt til råds blev solgt til USA i 1917, var præget af stor fattigdom, lavt uddannelsesniveau og dårlig sundhedstilstand. I sit interview til denne bog fortæller Shelley Moorhead, hvordan denne negative arv stadig præger øernes økonomiske, sociale, sundhedsmæssige og politiske forhold i dag. Hvad angår det sidste, har øerne, som Moorhead fremhæver, endnu ikke opnået en politisk frihed på linje med resten af USA. Øerne fik efter salget status af amerikansk territorium, hvilket betyder, at den amerikanske forfatning kun delvis gælder for øernes 110.000 indbyggere, der eksempelvis ikke har stemmeret til amerikanske valg, og hvis lokalt valgte repræsentanter til den amerikanske Kongres heller ikke har stemmeret i Kongressen.

Mange danskere kender i dag ovennævnte historiske fakta, og mange danskere har også gennem eksempelvis turisme og de forskellige udstillinger og udgivelser i 100-året for salget et vist indtryk af de aktuelle forhold på øerne. Men historiske fakta kan nogle gange skjule historien. I hvert fald hvis vi tror, at historisk indsigt er det samme som kendskabet til nogle nøgletal og dramatiske begivenheder. Vi kan naturligvis ikke undvære nogen af delene. Tallene giver indtryk af denne histories menneskelige omfang, af koloniernes økonomi og administrative system. Men de fortæller ikke meget om slaverihistoriens faktiske, daglige erfaringer, endsige om dens sociale, kulturelle eller politiske betydning. Det gør begivenheder som slavehandlens og slaveriets afskaffelse også kun indirekte. For langt det meste af slaverihistorien udspliler sig jo uden om disse begivenheder. Vi taler om en historie, der varer mere end to hundrede år og involverer hundredtusindvis af mennesker. I hver ende af denne tidsperiode er der nogle få dage, der afgørende

ændrer forholdene, men det er dage, som kun få af de involverede oplevede. Derimellem var der tusinder og atter tusinder af andre dage og nætter, der forløb i ensartede, større og mindre rytmer: Slaveskibenes ankomster og afgang, dage og nætter på havet med mennesker, våben eller sukker i lasten; plantagernes rytme af såning, høst og forarbejdning, afstraffelser, udmattelse og savn, fødsler og død. Hvordan kommer vi fra de historiske nøgletal, som vi kender, til den myriade af virkelige mennesker, hvis livsforløb blev styret af disse rytmer? Hvordan bliver deres historier en del af vores fælles historie?

Udslettelse og bevaring

Den politiske vilje til at se den koloniale fortid i øjnene er begrænset i Danmark. I tidligere europæiske slaverihavne som Nantes, Bordeaux og Liverpool har man bygget store, moderne mindesmærker og museer om Frankrig og Englands rolle i slaverihistorien. I Danmark havde vi ikke engang et monument til minde om denne del af vores historie, før De Amerikanske Jomfruøer på initiativ af St. John Historical Society i 2016 forærede os kopier af tre skulpturer udført i 1998 af den amerikansk-ghanesiske billedhugger Bright Bimpong. Den ene forestiller den vestindiske frihedshelt fra 1848, General Buddhoe, den anden den vestindiske fagforeningsleder og aktivist David Hamilton Jackson, den tredje en anonym mand, der hæver en machete og blæser til oprør i en konkylie. De tre frihedshelte får snart selskab af en fjerde, nemlig en skulptur af Mary Thomas, også kaldet Queen Mary. Hun var en af de fire kvinder bag den såkaldte "Fireburn", Danmarkshistoriens største arbejderopstand udkæmpet af undertrykte plantagearbejdere på Sankt Croix i 1878. Skulpturen af Queen Mary udføres af La Vaughn Belle fra De Amerikanske Jomfruøer og danske Jeannette Ehlers, der som nævnt også bidrager til denne bog med et interview om sit kunstneriske virke.

Opstillingen af Ehlers og Belles skulptur foran Det Vestindiske Pakhus, der i dag huser Statens Museum for Kunsts afstøbningsssamling, finansieres af den pulje på 3 millioner kroner, der blev afsat på finansloven for 2016 til formidling af den dansk-vestindiske historie i anledning af hundredåret for salget. Samme finanslov skar dog så meget ned på bl.a. Nationalmuseets budget, at museets store planlagte udstilling om kolonihistorien i 2017 måtte opgives. Samtidig må man ikke glemme, at arven efter den danske slaverihistorie også i høj grad befinder sig uden for landets nuværende grænser, på De Amerikanske Jomfruøer og i Afrika. Her er kolonitiden stadig nærværende i bygningsværker, som i mange tilfælde forfalder på grund af manglende ressourcer og viden om bygningsbevarelse. Noget tilsvarende gør sig gældende i forhold til det historiske arkivmateriale, der i stort omfang befinder sig i Danmark, og som man mangler kundskaber og faciliteter til at udforske på øerne. Ja, som man kan læse i interviewet med Shelley Moorhead, mangler man noget så basalt som skolebøger om kolonihistorien til brug i undervisningen på øerne.

De europæiske koloniherrer var i sin tid omhyggelige med at udslutte de slavegjorte afrikaneres historie og derved deres identitet. Man skilte familier og venner ad, fratog dem deres ejendele, gav dem nye navne, forsøgte at omvende dem til kristendommen og så videre. Plantageejerne frygtede med rette de slavegjorte, der kom direkte fra Afrika mere end dem, der var født på øerne. Dem, der endnu kunne huske deres frihed, deres kultur og familie, var mere tilbøjelige til at gøre oprør end dem, der aldrig havde kendt andet end tvangsarbejde i de hvide herrers marker og huse. Tilintetgørelse af slavernes historie var således et bevidst og strategisk led i de danske koloniherrers undertrykkelse. Man kunne polemisk spørge, om den danske stat ikke er forpligtet til at undgå, at den samme forbrydelse bliver begået to gange? Om Danmark med andre ord ikke har et ansvar for at sikre, at slavernes efterkommere ikke mister deres historie, men derimod hjælpes til at fortælle og bearbejde

den, så den både kan danne grobund for en stærkere kollektiv identitet på øerne og minde om den fælles historie.

Det er et skridt på vejen, at Rigsarkivet har digitaliseret mere end en hyldekilometer arkivmateriale fra den danske kolonihistorie og gjort det offentligt tilgængeligt i 2017, ligesom Det Kongelige Bibliotek har offentliggjort et digitalt arkiv med billeder, småtryk, avisartikler og andet med relation til den danske kolonitid i Caribien. Der ligger en umådelig indsats bag disse projekter, og det vil utvivlsomt komme forskningen og offentligheden i Danmark til gode, men der skal mere til, hvis det også for alvor skal komme De Amerikanske Jomfruøer til gode. I Holland har man for nylig afsluttet et lignende projekt. Det hollandske nationalarkiv har i løbet af de seneste år digitaliseret deres 800 hyldekilometer arkivmateriale med relation til Surinam, der var en hollandsk koloni frem til 1975. I takt med at digitaliseringsprojektet er skredet frem, er de originale dokumenter blevet sendt til Surinam, hvor den sidste ladning landede i januar 2017. Det er afslutningen på et projekt, som Holland har bidraget til på flere måder ud over selve digitaliseringen og offentliggørelsen af det digitale arkiv: Man har samarbejdet med Surinam om bygningen af det surinamske nationalarkiv, der stod færdigt i 2010, og man har bidraget til at få skabt den nødvendige infrastruktur, hjulpet med at indføre en moderne arkivlovgivning og har uddannet personale til at varetage arkiverne. Ved den symbolske overdragelse af den sidste kasse arkivmateriale udtalte Surinams tidligere indenrigsminister, at ”Surinams erindring vender hjem.” De Amerikanske Jomfruøers historiske erindring er endnu ikke vendt hjem, dertil mangler der endnu både faciliteter, ressourcer og professionel uddannelse – både når det kommer til at varetage arkiverne og til at læse og fortolke materialet, der er skrevet på dansk med gotisk skrift.

Når det kommer til at bevare den koloniale bygningsarv – herunder såvel koloniadministrationens stenbygninger som de slavegjorte og deres efterkommeres huse og hytter af ler og træ – lader den danske ind-

sats også noget tilbage at ønske. En af de danskere, der kæmper for at bevare den koloniale bygningsarv på De Amerikanske Jomfruøer, er arkitekten Ulla Lunn, der som nævnt bidrager til denne bog i en anden egenskab, nemlig som efterkommer af en tidligere slaveejer. I sit smukke værk om bygningsarven på De Amerikanske Jomfruøer, *Stedet fortæller* (2016), skriver Lunn i sit forord, at hun ingen velvilje har mødt fra den danske stat til at støtte et forpligtende, langsigtet samarbejde med beboerne på øerne om at vedligeholde den koloniale bygningsarv: ”Jeg har oplevet, hvad man kunne kalde et kollektivt hukommelsessvigt, hvad angår vores kolonihistorie, og dermed en meget tøvende holdning fra politisk side til at gå ind i et samarbejde, der efter min mening ville give gode nye relationer til vestinderne.” Efter udgivelsen af Lunns bog er en af de tre millioner kroner i finanslovens pulje for 2017-markeringen gået til opstart af et restaurerings- og vidensopbygningsprojekt på øerne af denne art. Det vil dog kræve yderligere offentlig og privat finansiering i en anden størrelsesorden for at kunne fuldføres.

En ting er imidlertid de økonomiske rammer, en anden er det praktiske, mellemfolkelige samarbejde om at tage vare på arven efter den danske kolonitid i Dansk Vestindien og Afrika. Her viser det sig hurtigt, at danske projektarbejdere og lokale samarbejdspartnere og beboere har forskellige perspektiver på og interesser i fortiden. Et eksempel på de udfordringer og muligheder, der kan opstå i sådanne møder, skildrer Nathalia Brichet i sin artikel. Udgangspunktet er hendes antropologiske feltarbejde i Ghana, hvor det danske Nationalmuseum i 2004 lancerede et projekt i samarbejde med universitetet i Ghana, de ghanesiske kulturarvsmyndigheder og den lokale befolkning. Projektet gik ud på at genopføre en dansk plantagebygning kaldet ”Frederiksgave” på de resterende ruiner og indrette et lille museum, der fortalte om den fælles fortid. Ambitionen var at skabe et fælles projekt, men som Brichet så under sit feltarbejde, gik det ikke så let – simpelthen fordi de involverede parter havde helt forskellige tanker om den fælles fortid og om, hvad

genopbygningen af Frederiksgave egentlig betød. I sit bidrag i bogen lader Brichet de forskellige parter i sagen komme til orde.

Et andet eksempel på et konkret samarbejde beskriver Jeff Klintø i sit bidrag. Klintø skildrer her sine erfaringer med at undervise i dansk kolonihistorie på Vesthimmerlands Gymnasium som partner i UNESCO-projektet ”Transatlantic Slave Trade”. Gennem feltstudier og undervisningssamarbejder søgte projektet at fremme en interkulturel dialog mellem unge studerende fra Afrika, Caribien, Danmark og Nordamerika. Artiklen skildrer såvel projektets enestående muligheder for at arbejde med et engagerende historisk materiale som de store udfordringer, der opstår, når vidt forskellige historieopfattelser og pædagogiske kulturer støder sammen. Både Klintø og Brichets erfaringer peger på, at værdien af samarbejdsprojekter af denne art ikke blot findes i deres konkrete resultater – f.eks. restaureringen af en historisk bygning. Det vigtige er også processen, fordi det er i udvekslingen mellem forskellige perspektiver på historien, at den bliver levende og forpligtende for os i dag. Det konkrete samarbejde er på den måde en del af et større mellemfolkeligt forsoningsarbejde, hvor forsoning ikke nødvendigvis er enighed, men en udvikling af evnen til selvkritisk, åben dialog og forståelse for den andens position.

En fortrængt historie?

Når Ulla Lunn i forordet til sin bog skriver, at hun har oplevet et ”kollektivt hukommelsessvigt”, er det en formulering, der lægger sig op ad det, der efterhånden er blevet et omkvæd i debatten om den danske slaverihistorie, nemlig at denne historie er gledet ud af den kollektive hukommelse. Ofte strækkes påstanden videre, idet man hævder, at kolonihistorien slet og ret er blevet fortrængt. Den påstand kan hente støtte i den netop omtalte begrænsede vilje blandt danske politikere til at investere i den koloniale kulturarv. Men vender man blikket fra Christiansborg, er

idéen om en fortrængt historie en sandhed med modifikationer. Det gælder ikke blot i markeringsåret 2017, hvor statsminister Lars Løkke Rasmussen omtalte kolonihistorien i sin nytårstale, og hvor bogudgivelser, mediedækning, foredrag og udstillinger har gjort emnet allestedsnærværende. Også før 2017 kom der jævnligt nye historiske, litterære og kunstneriske værker om emnet, der ofte har fået opmærksomhed i medierne. Johannes Brøndstedts store historiske værk om *Vore gamle danske tropekolonier* (1953), Thorkild Hansens slave-trilogi, der fik Nordisk Råds Litteraturpris i 1971, Palle Kjærulff-Schmidts stort anlagte film *Peter von Scholten* (1987) og senest Jeannette Ehlers' kunstprojekt *Whip It Good* (2013), Daniel Denciks film *Guldkysten* (2015) og Mich Vraas roman *Haabet* (2016) er blot nogle af de titler, der hurtigt melder sig. Journalister som Alex Frank Larsen, der blandt andet stod bag tv-serien og bogen *Slavernes slægt* (2008), og som også bidrager til denne bog, samt undervisere i landets skoler og gymnasier har ligeledes på hver deres måde oplyst danskerne om sagen. Men selvom det på den baggrund næppe er helt på sin plads at tale om en fortrængt historie, er det rimeligt at spørge, om kolonihistorien ikke i højere grad burde udfordre vores forståelser af dansk nationalidentitet? Med den massive opmærksomhed i markeringsåret 2017 kunne man fristes til at tro, at slaverihistorien nu er blevet central i den danske selvopfattelse, men man kan have sine bange anelser om, hvad der sker, når støvet har lagt sig, og vi skriver 2018.

Selvom man altså kan diskutere, om slaverihistorien generelt fylder det, den bør, i dansk selvforståelse, er der nogle potentielt uheldige bivirkninger af at bruge fortrængning som en bevidst eller ubevidst rammesætning af slaverihistorien. Det skyldes, at den psykologiske idé om fortrængning rummer nogle associationer, der let kommer til at styre historieskrivningens fokus og fortolkning. Fortrængning har at gøre med traumer: Man fortrænger det, der er for forfærdeligt at konfrontere direkte. Fremstillinger af slaverihistorien, der skrives med udgangspunkt i en idé om fortrængning, kommer derfor ofte til at fokusere på,

hvor forfærdelig den historie var. Slaverihistorien bliver dermed til historien om traumatisk fornedrelse og undertrykkelse på den ene side og lommer af heroisk modstand på den anden. Dette er "the true story", som Lars Løkke Rasmussen sagde i sin tale på Sankt Croix på "Transfer Day" den 31. marts 2017, og det er både rigtigt og vigtigt. Men det er ikke hele historien. Slaverihistorien er også en historie om andre erfaringer end voldelig fornedrelse og oprør. Det er en social, kulturel, politisk og økonomisk historie, der på kompleks vis er formet af den tid, den udspillede sig i, og former den tid, der kommer efter. Lidt skarpt sat op kan man sige, at fortrængningsvinklen på slaverihistorien med sit ensidige fokus på vold og med sin ofte stereotype modsætning mellem hvide og sorte, onde og gode, selv er i fare for at fortrænge noget – nemlig historiens kompleksitet.

Som Pernille Ipsen og Hermann Von Hesse gør opmærksom på i deres artikel, er det netop et problem, at mange henvisninger til kolonitiden ofte er alt for abstrakte. Kolonihistorien er ikke fortrængt i den forstand, at den er helt glemt, men alligevel forsvinder mange sider af den, fordi behandlingen af den, som de skriver, "ikke er finmasket, detaljeret eller 'menneskelig' nok". I deres artikel viser de med et eksempel fra Ghana, hvordan kolonihistorien stadig er levende for nuværende beboere omkring det gamle danske fort Christiansborg, mens et eksempel fra en dansk sammenhæng, julekalenderen *Jul i Gammelby* (1979), viser, hvordan slaverihistorien kan dukke op som en henkastet, abstrakt reference, blive genstand for et komisk optrin og så forsvinde igen uden at ødelægge den gode julestemning.

Også andre bidragydere til denne debatbog behandler – uopfordret og uafhængigt af hinanden – idéen om en fortrængt slaverihistorie. Gunvor Simonsen diskuterer således idéen som en af flere tendenser i den aktuelle slavedebat. Simonsen spørger endvidere kritisk til brugen af faghistorien i den offentlige debat, kunst og kulturformidling om Danmarks slaveri: Uanset hvad formålet og sammenhængen er, synes

det ifølge Simonsen at være en tendens, at fortiden optræder som en allerede etableret sandhed, en samling af fakta, i stedet for et problem, der kalder på nysgerrighed og kritisk refleksion. I diskussion af bl.a. Daniel Denciks film *Guldkysten* og Jeannette Ehlers' performancekunst viser artiklen, hvordan en faghistorisk tilgang kan tilbyde en dynamisk og mangesidig forståelse af slaverihistorien og dens betydning for nutiden.

Også Frits Andersen stiller sig i sin artikel kritisk over for fortrængningstesens og den ledsagende opdeling af historien i skyldige og uskyldige, onde og gode aktører. Med udgangspunkt i et begreb om "flerstrengt erindring" viser artiklen, hvordan man ved at konsultere historiske kilder får blik for en mere sammensat og flertydig historisk virkelighed. Artiklen diskuterer i den sammenhæng blandt andet, hvordan konstruktionen af den senegalesiske ø Île de Gorée som et officielt erindringssted og velbesøgt turistmål bygger på en række falske fortællinger om øens rolle i slaverihistorien, ligesom danskeren Wulff Joseph Wulffs breve og dagbog fremhæves som eksempler på vidnesbyrd om slaveri, der stiller ubekvemme spørgsmål og udfordrer den tendens til institutionalisering og forenkling, der ofte ledsager en politisk brug af slaverihistorien.

Endelig tager også Hans Hauge i sin artikel afsæt i spørgsmålet om, hvorfor så mange i dag påstår, at slaveriets historie er glemt. Gennem en række eksempler på især litterære og historiske behandlinger af emnet argumenterer Hauge for det første for, at emnet aldrig har været fortrængt. For det andet hævder han, at fortællingen om den glemte slaverihistorie faktisk ikke primært handler om fortiden, men om nutiden. Hauge koncentrerer sig i den forbindelse særligt om akademiske kulturforskere og forfattere, der er præget af postkolonialistisk teori i deres tilgang til slaveri, kolonialisme og racisme. Deres interesse i en 'glemt' kolonial historie er ifølge Hauge også indlæg i den nutidige politiske og kulturelle diskussion om kulturel og national identitet.

De fire artikler drager forskellige konklusioner af deres behandling af fortrængningstesen, men de har en tydelig fællesnævner, nemlig en betragtning over, hvad det vil sige at skrive historie, og specielt slaverihistorie. For det første fremgår det, at historieskrivning ikke er en interesseløs og objektiv affære – og slet ikke når det kommer til et emne som slaveri. Her bliver historieskrivning til kamp mellem forskellige perspektiver, fortolkninger og interesser. I visse tilfælde er formidlingen af historien præget af myter og usandheder. Men i alle tilfælde bliver der uundgåeligt truffet valg, der præger fremstillingen. Bestemte kilder og perspektiver vægtes mere end andre, noget glider i baggrunden, når andet kommer i forgrunden. Til tider gror visse vinkler på historien – som nu eksempelvis fortrængningstesen – fast i såvel den offentlige som dele af den faglige diskurs om et emne. Da er det, som artiklerne viser, en vigtig opgave for historikere at opsøge kilder og perspektiver, der bliver overset i de fremherskende fortællinger. Man må tillige forsøge at forstå, hvorfor visse fortællinger bliver de dominerende, hvorfor visse myter eller synsvinkler slår an, mens andre ikke gør. For det sker ikke af sig selv eller helt tilfældigt. Nutidens fortællinger om historien virker, de har reel betydning for vores måde at forstå vores verden og handle i den, både som individer og kollektiver. Hvad enten vi vil eller ej, er der således altid en politisk og etisk dimension i at skrive slaverihistorie.

Undskyldning

Hvis fortrængning er én genkommende rammesætning af slaverihistorien, er en anden spørgsmålet om, hvorvidt Danmark bør give en officiel undskyldning til de slavegjortes efterkommere i de tidligere danske kolonier. I 2017 har den diskussion været fast inventar i mediernes dækning af 100-året for salget af øerne til USA. Den debat hænger til dels sammen med fortællingen om slaverihistorien som fortrængt, for hvis man i Danmark har fortrængt fortidens overgreb, må det vel være, fordi

man føler skyld og skam over dem – og i det lys kan det virke nærliggende at rejse spørgsmålet om en undskyldning. Som bekendt har politikere fra landets største partier ved flere lejligheder afvist at give en sådan undskyldning, men debatten dukker op ved enhver ny lejlighed. Således også da Lars Løkke Rasmussen i sin nytårstale i 2017 omtalte kolonitiden som ”skamfuld” og i sin senere tale på Sankt Croix som ”utilgivelig”, og det efterfølgende blev diskuteret i medierne, om det kunne kvalificere som en halv undskyldning.

Ligesom i forbindelse med fortrængningsfortællingen mærker man en vis automatik i debatten om undskyldning. Det er, som om medierne sjældent har andre måder at tale om arven efter slaverihistorien på end ved at koge den ned til at være for eller imod en undskyldning. Derved opstår en banalisering af historien, der skjuler dens virkelige kompleksitet – og trods sin tilsyneladende moralske dagsorden tillige en etisk banalisering. For der er en etisk dimension i arven efter slaveriet. En så grusom og langvarig uretfærdighed stiller moralske krav til os i dag. Når Lars Løkke Rasmussen i sin nytårstale sagde, at slaverihistorien ”heldigvis er fortid”, og igen på Sankt Croix hævdede, at ”kun ved at befri os selv fra fortidens mareridt, kan vores drømme om fremtiden gå i opfyldelse” (redaktørernes oversættelse), har han naturligvis i én forstand ret: Danmark har ikke længere afrikanske slaver i Caribien. Men i en anden forstand tager han fejl: Historien er ikke slut, den lever videre, og vi er ansvarlige for, hvordan den gør det. Det er i den forbindelse ikke et privilegium, der tilfalder slaveejernes efterkommere, at fortælle de slavegjortes efterkommere, at sket er sket. Der er en fordring i slaverihistorien om lydhørhed og eftertanke, om at give denne historie plads i vores selvfortælling og stræbe mod forsoning med efterkommerne. Men den fordring kan ikke indfries med en undskyldning alene. Når medierne omtaler spørgsmålet om undskyldning, som om det var afgørende, kommer det til at virke, som om sådan en gestus i sig selv kunne afslutte denne historie og stede det koloniale genfærd endeligt til hvile.

Det kan og bør den næppe. En undskyldning kan måske være en begyndelse på et bedre forhold, men ikke en afslutning. Det kræver et vedvarende, kollektivt arbejde, ikke en politisk engangsgestus at gøre denne historie til vores.

Det er en udbredt misforståelse, at kravet om en officiel undskyldning kommer fra aktivister som Shelley Moorhead på De Amerikanske Jomfruøer. Det gør det, som man kan læse i bogens interview med Moorhead, ikke. For at komme sådanne og flere andre uklarheder til livs udreder Astrid Nonbo Andersen i sin artikel systematisk den historiske baggrund for diskussionen om undskyldning og forklarer forskellene mellem amerikanske og caribiske erstatningsbevægelser, hvis synspunkter tit blandes sammen i den danske debat. På den baggrund viser artiklen, at debatten om en undskyldning kan spærre for en mere relevant diskussion om erstatning, som i øvrigt ikke kun skal forstås økonomisk, men også i form af kulturelle tiltag som dem, vi allerede har været inde på. Desuden demonstrerer Nonbos artikel en anden vigtig pointe, nemlig at slaverihistorien og efterfølgende erstatningskrav kun kan forstås i en *global* kontekst, hvor mange interesser og aktører er på spil, som den danske debat generelt ved for lidt om.

Slaveri i dag

Slaverihistorien er også nutid. Europæerne sejlede i kolonitiden omkring 12 millioner slavegjorte afrikanere over Atlanten. Man søgte ikke alene at legitimere denne trafik med økonomiske argumenter, men også ved at støtte sig til og udvikle en racistisk ideologi. Det er velkendt, at sorte amerikanere i USA led og stadig lider under denne indgroede racisme, lang tid efter at slaveriet i sydstaterne blev ophævet. Den store forskel på USA og Danmark er i den sammenhæng, at de amerikanske slaver efter frigivelsen forblev på amerikansk territorium, mens Danmark i 1917 solgte langt hovedparten af den danske befolkning, der nedstammede

fra slaverne. Der findes en del efterkommere af danske slaver i Danmark i dag, som Alex Frank Larsens *Slavernes slægt* dokumenterer, men mange kender end ikke den del af deres slægtshistorie. Derfor er der ikke en tilsvarende tydelig, slægtsbåret forbindelse mellem slaverihistorie og senere racisme i Danmark. Men det betyder ikke, at forbindelsen ikke kan være der. En så stærk ideologisk konstruktion som racisme forsvinder ikke fra den ene dag til den anden – eller på 100 år. Som man kan læse i Elisabeth Skou Pedersens interview med kunstneren Jeannette Ehlers, så søger Ehlers i sine værker netop at rette fokus på forbindelsen mellem kolonihistorien og det, hun kalder vor tids ”strukturelle racisme” i Danmark. Ehlers er opvokset i Danmark, men har rødder i Caribien, og i sine værker bearbejder hun udfordrende og spørgende sin egen historie som efterkommer af slavegjorte og tvinger betragtere til at reflektere over ansvar og skyld i forbindelse med slaverihistorien.

Mathias Danbolt argumenterer også i sin artikel for, at kolonihistoriens racistiske måde at forstå forskellighed på lever videre i Danmark efter salget af øerne. Hans artikel tager udgangspunkt i den mediestorm, der rejste sig, da Haribo i 2014 besluttede at ændre indholdet i Skipper Mix, efter at svenske forbrugere havde kritiseret posernes lakridshoveder for at være racistiske. I danske medier blev sagen fremstillet som et udslag af en udbredt, krænkelssyg ”politisk korrekthed”. Lakridsma-skerne har siden 1943 været en uskyldig del af dansk folkekultur og er aldrig tidligere blevet anset for racistiske, blev det fremført. På den baggrund blæste politikere og meningsdannere til angreb mod de politisk korrekte eliter, der ”opfinder” racisme, hvor der ingen er. Men ifølge Danbolt forhindrer den tilgang til sagen en egentlig kritisk debat. Ingen interesserer sig længere for de klagende forbrugeres argumenter, og den fælles idé om en uskyldig, racismefri dansk kultur afviser på forhånd enhver inddragelse af Danmarks slaveri- og kolonihistorie i sammenhængen som irrelevant og hysterisk.

Racisme er i stand til at forandre og brede sig til nye områder, udtryksformer og målgrupper. Mens man således i dag sjældent finder folk, der forsvarer den biologiske racisme, der dominerede i kolonitiden, er der i stedet opstået det, den franske filosof Étienne Balibar i bogen *Race, Nation, Class* (1991) kalder en "racisme uden race", det vil sige en racisme, hvis hovedtema ikke er biologiske, men uoverstigelige kulturelle forskelle. Minoriteter ekskluderes ifølge denne udbredte teori ikke længere på grund af biologiske træk, men på grund af deres kulturelle særegenhed. Det er derfor en racisme, der kan komme til udtryk i stigmatiseringen af minoriteter med anden etnisk, kulturel og religiøs baggrund end majoritetsbefolkningen. Alt efter politisk ståsted vil der være forskellige holdninger til, hvorvidt vor tids debat om især muslimske indvandrere og flygtninge i Danmark og Europa er præget af kulturel racisme. Der kan også være forskellige meninger om, hvilken rolle den europæiske kolonihistorie spiller i den forbindelse. Men uanset hvordan man stiller sig til de spørgsmål, vil mere oplysning og en stærkere integration af slaverihistorien i den nationale selvforståelse bidrage til at kvalificere den aktuelle flygtninge- og indvandrerdebat, fordi deltagerne i højere grad ville blive forpligtet på at forholde sig til mulige historiske paralleller.

En stærkere bevidsthed om den danske slaverihistorie kunne også virke forpligtende i forhold til Danmarks rolle i bekæmpelsen af slaveri i vor tid. Slaveri er i dag forbudt i alle verdens nationer, men ikke afskaffet i praksis. Det er vanskeligt at anslå omfanget, tallene varierer fra FN's estimat på 21 millioner til Global Slavery Index' 46 millioner slavegjorte mennesker på verdensplan i 2016. Med slaveri menes her tvangsarbejde under trusler om vold og uden mulighed for, at den slavegjorte kan standse udnyttelsen. Målt i procent af indbyggertal er de lande med flest slavearbejdere i dag ifølge Global Slavery Index Nordkorea (4,4 %), Usbekistan (4 %), Cambodia (1,7 %), Indien (1,4 %), Qatar (1,4 %) og

Pakistan (1,1 %). Ifølge FN-rapporten "Profits and Poverty: The Economics of Forced Labor" fra 2014 genererer tvangsarbejde på globalt plan en årlig profit på 150 mia. dollars; to tredjedele af fortjenesten kommer fra tvungen prostitution. Vor tids slaveri er som sagt ikke racebaseret. Ofrene er primært udsatte og fattige, der lever i lande med stor ulighed og en lav grad af juridisk beskyttelse. Men der er også slaveri og ofre for menneskehandel i vestlige lande, inklusive Danmark (anslået omkring 1.000 personer ifølge Global Slavery Index). Det transatlantiske slaveri var blandt de første fuldt udviklede globale økonomiske systemer, hvor slaver i fjerne kolonier skabte varer som sukker og bomuld til vestlige markeder. I dag medvirker slavegjorte indere og pakistanere i bl.a. tekstilindustrien til at producere tøj til vestlige forbrugere. I hvilket omfang den transatlantiske slaveøkonomi og tvangsarbejde i vor tids globaliserede økonomi hænger sammen, er et emne, vi har brug for at blive klogere på.

Som tilhænger af universelle menneskerettigheder er Danmark modstander af tvangsarbejde. Den moderne idé om menneskerettigheder blev udviklet ud af tidligere naturretstænkning af europæiske oplysningsfilosoffer i 1700- og 1800-tallet, det vil sige på samme tid, som omfanget af slavehandlens og slavearbejdets profit i de vesteuropæiske kolonier nåede et højdepunkt. Hvordan kan man forstå denne parallelle udvikling af oplyste menneskerettighedsideal og koloniale slaveri, og hvad betyder den for vores forståelse af de to fænomener i dag? Det belyser Jakob Ladegaard og Sine Jensen Smed i deres artikel med udgangspunkt i dansk litteratur fra H.C. Andersens skuespil *Mulatten* (1840) til Mich Vraas roman *Haabet* (2016). Her anfører de blandt andet, at menneskerettigheder kun er værdifulde, hvis de omsættes i praksis. Man kunne på den baggrund spørge, om vestlige lande som tilhængere af menneskerettigheder og som tidligere slaverinationer kunne gøre mere for at standse slaveri i dag – eksempelvis ved at bekæmpe en af kilderne til fænomenet, den stigende globale ulighed.

Slaveriet er altså nutid på flere måder: I form af bevarede bygninger og arkiver, i form af kulturelle produkter og kollektive forestillinger og i form af politiske og økonomiske forhold. Men også i form af nulevende menneskers familiehistorie. Alex Frank Larsen opsøger i *Slavernes slægt* efterkommere af de danske slaver og fortæller deres slægts-historie. Frank Larsen bidrager som nævnt også til denne bog, men med det omvendte perspektiv. Her interviewer han tre efterkommere af danske slaveejere, godsejer Joachim Castenschiold, historiker Ning de Coninck-Smith og arkitekt Ulla Lunn, der i en åbenhjertig rundbords-samtale fortæller om deres forhold til deres forfædres gerninger og den personlige, kulturelle og økonomiske arv, disse gerninger har efterladt dem med. Det er os bekendt første gang, at personer med den familie-baggrund samlet har fortalt offentligt om deres slægtshistorie. Forhåbentlig kan dette interview ligesom bogens øvrige artikler være med til at åbne nye, aktuelle sider af den danske slaverihistorie for læseren og derved bidrage til den fortsatte diskussion om, hvordan vi bedst gør den historie til vores.